

КЊИЖЕВНОСТ И ЖИВОТ – ЈЕДНА ПРИЧА

(Жанета Ђукић Перишић: *Писац и прича*, Академска књига, Нови Сад, 2012)

„Чим видите да се неки критичар или историчар књижевности креће више око биографије писца него око његовог дела, напустите ту лектуру. Из тог чепркања по биографији, из критичаревих ‘поређења’ ауторовог живота и ауторовог дела, и извођења ‘занимљивих закључака’, нећете сазнати ништа корисно ни паметно.“ Тако је Иво Андрић, не само једном, у *Знаковима ѿред ѿуџа* истицао како занимање за чињенице пишчеве биографије, у основи, није добар пут за разумевање његовог дела. Међутим, када је сам Андрић узимао да се бави делима одабраних писаца: Витмена, Вука, Кочића, Његоша..., његов опис није нимало био лишен чињеница ванкњижевне стварности. На тај парадокс, истакнут на самом почетку ове обимне књиге означене као „Стваралачка биографија“, указује Жанета Ђукић Перишић. „Андрић се“ – каже она – „штедро ослања на податке из историје њихових живота: њихова личност, склоп приватних, повесних и друштвених околности које су их формирале занимале су га бар колико и њихова дела.“

Ако су самог Андрића вантекстовна питања занимала „бар колико“ и питања садржаја и вредности разматраног текста, онда се може разумети због чега је и сама ауторка његове критичке биографије интенционално посегла за прибирањем и систематизацијом бројних појединости везаних за његов живот и рад. Будући да је опису Андрићевог живота, његове стваралачке биографије, ова агилна жена приступила са знатном дозом „постојане посвећености“, лако се да разабрати због чега је свој истраживачки рад она заснивала на идеји „о истинској повезаности Андрићевог живота и његове личности са његовим делом“. Истичући како је само уметничко дело „условљено спољашњим околностима“, она је, заправо, исказала намеру да свој рад теоријски и методолошки повеже са оним типом тумачења које се и назива „спољашњим“. А такви начини тумачења су, како је и записано у *Теорији књижевности* Велека и Ворена на коју се она методски наслањала, „најраспрострањенији и највише примењивани методи проучавања књижевности“. Они се систематично баве „њеном позадином, средином у којој се јавља и постоји, њеним спољашњим узроцима“.

Ослањајући се на овако формулисан теоријски пледоаје, ова је ауторка изградила сопствени „комбиновани метод“ за сагледавање и развијени опис Андрићевог живота и стваралачког рада. А тај је метод у потпуној сагласности са самим предметом истраживања. Може се рећи да му је иманентан – барем утолико што су, као резултат наглашене пишчеве самосвести, смернице за њен истраживачки рад ишчитане и преузете и из различитих метафикционалних исказа самог Андрића. А погледа ли се и њен ранији рад у „андрићологији“, онда постаје видно колико је тај самосаздани

„комбиновани метод“ наслеђен и преузет из њене претходне књиге *Кавалџер свейџи духа*.

Реч је, дакле, о једном раније заснованом и провереном, наоко локалном, личном погледу на пишев живот и рад: на условљеност Андрићеве књижевности његовим животом, као и приликама, духом епохе. Његовим друштвеним и историјским контекстом. А када се, при пажљивом читању и поређењу, још запази и то како су се и једна и друга књига Жанете Ђукић Перишић појавиле као истраживачки одзив на обележавање јубилеја – прва поводом века, а друга поводом сто двадесет година од пишевог рођења – онда заиста постаје видно у којој су се значајној и плодотворној мери у њеном приступу и делу подудариле истраживачка намера и перспектива и степен *дубоке оганостии* делу великог писца. Тако да се може рећи како је монографија *Писац и џрича* резултат њеног дуговременог а заокруженог занимања делом Иве Андрића и, због варирање и понављања појединих увида, проширена верзија и коначни облик њеног претходног рада.

Усмеривши поглед на склапање приче о пишевом животу, на обиље појединости које су чиниле његов ток, а потом, посебно срачунато и усмерено, и ка оној зони у којој су се те чињенице претапале у књижевни текст, ауторка је показала да је главни правац њеног занимања ишао ка сагледавању тоталитета пишевог живота, његовог књижевног света и израза. Логика таквог стваралачког начина окренута је остваривању могућности што потпунијег и доследнијег сагледавања интеракције Андрићевог живота и његовог писма. А таква интеракција није могућа без њеног ширепланог осветљавања на подлози конкретног историјског времена односно, како она воли да каже, повесних околности.

Разматрајући питања и однос грађе и стила у најобимнијем Толстојевом роману, Виктор Шкловски је констатовао како је овог писца „створило његово време“. И Жанета Ђукић Перишић, у вези са обухватним и проницљивим гледањем на Андрићев лик и дело, стоји на таквом мисаоном становишту. А о томе она, сликовито и опширно, у функцији усмеравања читалачке пажње и оправдања властите интелектуалне позиције и настојања, на више места у књизи децидно реферише.

На једном тавом месту она, сасвим одређено и одрешито, дефинише поље, карактер, начин и смер свог истраживачког труда, па каже како је њена полазишна основа, интелектуална представа а са њом и стваралачка намера, одређена схватањем саме природе књижевне биографије, њене увремењености у конкретан живот: „Посматрати уметничко дело појединца у условима времена у којем је живео, показати колико је то дело условљено спољашњим околностима, а у којој му се мери опире, како уметник у свој свет усисава идеје епохе и како их одражава према споља, задатак је књижевне биографије онако како је ја разумем. Јер не постоји уметничко дело изван реалности нити се књижевне идеје рађају у некаквом гету издвојеном од стварног света.“ Због тога је њен опис Андрићевог живота и рада изграђен кроз помно праћење његовог хронолошког тока (историјско-биографски), али и кроз разне и различите побочне стазе и путеве који се сви, у коначном изводу, сливају у магистрални ток њене наротивизоване приче. Јер, казаће она још: „Колико ме је интересовало готово дело, толико ме је занимало и чинило ми се важним да покажем како се оно

што је ишло испред дела умрежавало и уплитало у њега, и да, са друге стране, колико је то у мојој моћи, покажем и скривену страну мајсторске радионице у којој се дело брусило.“ И управо на тој линији додира два увезана приступа, једног спољашњег а другог унутрашњег, уочава се изразитије методска основа, као и сама природа и карактер њеног монографског описа. А у завршници предоченог текстовног исечка, поред свега, постаје видљива и сама природа њеног исказа, њеног стила, који је умео да буде подробан, сликовит и чешће импресионистички осенчен.

Пратећи тако еволутивни низ Андрића-писца и уочавајући како је његов стваралачки развој, у великој и опредељујућој чак мери, везан за његову биографију, његово животно и сазнајно искуство, ауторка свој педантни опис снабдева заиста бројним и карактеристичним појединостима и запажањима. И то у распону од пищевог изгледа и грађанских навика (она ће рећи ако Андрић бира „стилизовану и ноншалантну елеганцију“), преко љубавних анегдота и згода, до описа истинске животне и политичке драме у којој је, што вољно што невољно, био учесник и сведок. Тако је Андрићево дипломатско посланство у Берлину у овој књизи представљено као највећа драма и искушење његовог живота а потом и, закономерно, његово повлачење из хитлеровске Немачке, странствовање и боравак у ратном Београду, међу својима.

Чини се да она, поврх свега, за неке Андрићеве необичне поступке и гестове налази личног саосећајног разумевања. Прихвата их без накнадне провере и проблематизације. Спајајући његово животно искуство са његовим стваралачким радом, стварни живот и књижевни свет, она је, увиђајући пищеву склоност за својеврсним маскирањем („поетика скривања“) и његово пристајање уз послератну социо-комунистичку идеју и политику, прихватила и оценила као скоро саморазумљив гест. Андрићеви младалачки идеали у којима се спаја револуционарно настројење са творачким гестом – на ту нас помисао ауторка наводи – нису пресахли. Он је волео да делује из другог плана. Волео је живот, као „родно место“ сопствене уметности; његове дарове и обиље. Знао је у њима да хедонистички ужива, те је отуда највише стваралачки дао у годинама ратног пролома. Тада је најинтензивније развијао своје „творачке капацитете“. Као што је једнако стрпљиво и предано умео да испуњава и своје чиновничке, дипломатске и, касније, културно-политичке дужности. А све то га је, без обзира на извесну приватну самозатајност, стално одржавало у пољу међузоне – између тих опречних модела живљења и делања. За ту умешност живљења, ауторка има слуха и то разуме и правда његовим личним, али још више његовим стваралачким склоностима, навикама и опредељењима.

Из таквог типа описа који је окренут праћењу генезе пищевог развоја, Жанета Ђукић Перишић често уме да пређе на унутрашњи опис положаја појединих Андрићевих текстова/дела унутар његовог опуса/стваралачког система. Тада се развија њено умеће да, ма и овлаш, препознаје, систематизује и тумачи књижевно-уметничке вредности његовог писма. Да, при том, активира и додатна теоријска знања. Посебно онда када у однос дело-тумач уводи и перспективу трећег члана – перспективу читаоца. Тада се очитује у којој се она мери ослањала на научавања тзв. Јаусове теорије рецепције. А потом и како је, апстрахујући дело свог одабраног писца, настојала да га

ситуира и преоцени у склопу шире културно-историјске целине у којој се зачео. Тачније, како је настојала да га сагледа и у ширим оквирима матичног модела културе.

Таква плодотворна динамизација интерпретативних перспектива које укључују и проширену културолошку и националну свест, уз обиље података из грађе и живота, каткад скоро приповедачки лепршав, исцрпан и сликовит стил, обезбедили су овој књизи несвакидашњу лакоћу читања и разумевања, али и нетипичну сугестивност и животност. Као и подразумевану прегледност, систематичност, поузданост и уверљивост учених студија којима строже схваћена научност, у приступу и изразу, није превасходство. Већ оне иду за сликовитом ефектношћу и животворном уверљивошћу, које обезбеђују лако и дуго читање и памћење. Отуда је њихова природа двострука. Или барем прелазна. Оне се методски заснивају на осетљивој граници између „круте“ научности и полетне наративности. Али то не умањује нити закрива њихову чињеничну поузданост и ненаметљиву ученост.

У ту непретенциозну ученост ваља убројати и настојање ауторке да, у реконструкцији Андрићевог стваралачког процеса, не пренебрегне ни његову духовну димензију. А она подразумева и, барем оквирно, познавање његовог интелектуалног и укупног сазнајног хоризонта. Отуда се може казати како је она целом дужином књиге водила својеврстан стваралачки дијалог са Ивом Андрићем. Тај дијалог морао је бити тако скрупулозно и пажљиво подешен и вођен да би у њему могла да се непрестано одржава и одражава напоредност и преплетеност историјских, књижевних и животних појединости. Јер је на тај начин онда постајало могуће да се реконструише и објасни заснивање и активирање већине доминантних тема и мотива у његовој књижевности. Тако је могла да се сагледа и њихова невиделна потка која је, као и све друго што је улазило у састав и структуру његових проза, било животно и историјски утемељено, нарочито изабрано и мотивисано и веома пажљиво и одмерено уграђивано у његов препознатљив књижевни свет и израз. Тако, андрићевски једноставно а значењски мудро и дубоко скројену реченицу, нема ниједан нововремени српски писац. Она је одавно постала висока и највиша мера наше прозне уметности.

Писана живо и исцрпно, ова се књига иставља испред многих различитих, а нарочито оних публицистички писаних биографија о Андрићу. Док својом природом, засновом и дометима, она опомиње и књижевнонаучне znalце да преузете представе о превазиђености позитивистичког приступа поново, на њеном примеру, са свешћу о сложенијој и израженијој улози читаоца-тумача, провере и потврде. Јер, данас се позитивизам делимиче враћа кроз нове смерове у тумачењу књижевности, какви су *нови историзам* и *културни материјализам*. А они су више подразумевани, него што се оперативно активирани у приступу и учинку Жанете Ђукић Перишић. Можда би термином Стивена Гринблата *поетики културе*, карактер ове књиге могао најприближније да се одреди. Свакако и због тога што је она, полазећи од биографије, желела да сагледа и одреди сложеност и вредност Андрићевог дела. Она је развијала ону херменеутику за коју је Гастон Башлар написао да је „дубља од биографије“, због тога што она „треба да одреди средиште судбине“. Пажљивим, акрибичним осветљавањем тог средишта Андрићеве судбине, ова је књига постала поуздана и вредна. А и због тога што се из ње може корисно сазнавати, са њом читалачки плодотворно

разговарати. Може се и научно полемисати и то, на пример, у оном делу у којем она казује да је Андрићева *Кућа на осами* модернистички експеримент. А може се, што је већ речено, читати и као неки „научни роман“.

Таква ширина рецепцијских могућности додатно потврђује да се ова обимна и садржајна књига прихвата као корисно и драгоцено штиво које се (будући израсло из темеља и залиха једне комплексне културе у чију је магистралну духовну и вредносну вертикалу укључена) тој култури, као њен угаони камен и високи вредносни врх, зналачки срачунато и мудро обраћа и враћа. Накнадно је нарочито осветљава, дубински преиспитује и актуелизује и, најпосле, значајно доприноси њеном утицају и угледу. Представљајући, при том, и сама њену посебност и особену вредност.